

Het onderbelichte fenomeen van 'isolatieruimtes' in scholen

'In drie jaar tijd heb ik er zeker honderd keer ingezeten'

In scholen, vooral in het buitengewoon onderwijs, worden leerlingen soms te pas of te onpas in isolatieruimtes opgesloten. Die ruimtes worden TAVA-ruimtes genoemd en zien er uit als een cel. Uit soms schrijnende getuigenissen van leerlingen blijkt dat de impact daarvan groot is. Er bestaan geen algemeen geldende duidelijke regels en de praktijk wordt nauwelijks gecontroleerd.

Door Arno Meijnen, Yana Poppe en Ruben Van Miegroet

'TAVA' is een vrij nieuw en onbekend begrip. Het heeft geen eenduidige betekenis. Soms staat de afkorting voor 'Tijdelijke Afzondering Van Aanmoediging', andere keren is het 'Tijdelijke Afzondering Van Aandacht' of 'Tijdelijke Afzondering Van Anderen'. Een TAVA-ruimte kan naast een isolatieruimte evengoed een strafhoekje zijn. De TAVA-ruimtes waar de getuigen in terecht kwamen zijn afgesloten ruimtes voor leerlingen die zich soms lastig gedragen. Scholen proberen met TAVA orde en gezag te handhaven.

De onderwijskoepels hebben wel mooie teksten over TAVA, maar er is geen controle op het gebruik van TAVA-ruimtes in de scholen. De TAVA-praktijk wordt nauwelijks geregistreerd en er is ook nog weinig onderzoek naar gedaan. Experts vinden het nochtans een riskante en zelfs overbodige praktijk.

Getuigen

'In mijn lagere schooltijd gebeurde het dagelijks dat een leerling in de TAVA-ruimte werd opgesloten. Je wordt in een houdgreep genomen en er is niets wat je kunt doen. Ik was een tenger meisje van acht jaar dat absoluut niet gevaarlijk kon zijn, maar toch werd ik opgesloten.' Dat getuigt Lies (21). Ze stelde er zich toen als kind weinig vragen bij, zegt ze: 'Het waren nu eenmaal de schoolregels en als de leerkrachten zoiets deden, dan zou dat wel correct zijn.' In een periode van drie jaar op de lagere school heeft Lies meer dan honderd keer in de TAVA-ruimte gezeten, vertelt ze. De geringste aanleiding volstond vaak.

Lies: 'Ik herinner me nog levendig een keer dat er muggen in de TAVA-ruimte rondzoemden. Ik was tien jaar en van de stress brak het zweet me uit. Die muggen bleven alsmaar op mij afkomen waardoor ik helemaal in paniek geraakte. Ik weigerde eens om te studeren en een van de begeleidende opvoedsters dreigde ermee om me daarom naar de TAVA-ruimte te sturen. Het was toen al even geleden dat ik nog eens werd opgesloten en ik wou écht niet meer in de TAVA. De vrouw bleef de hele tijd tegen me roepen en ook toen begon ik te panikeren. Achteraf zei een andere opvoedster dat haar collega fout was, omdat ik geen gevaar vormde voor mezelf of voor andere leerlingen. Op dat moment besepte ik: je moet eigenlijk enkel in de TAVA-ruimte als je een gevaar vormt.'

In de TAVA-ruimte in de school van Lies hing een camera. 'Als een kind in de TAVA-ruimte heel stil was en er geen beweging was te zien op camerabeelden, werd je als kind soms gewoon vergeten, waardoor je er uren bleef zitten.'

Lies geraakte op de duur gewend aan de strafmaatregelen op haar school, zegt ze: 'Ik ging soms zelf al in de gang gaan staan: *'Meester! Kom mij maar halen!'* Ik wist toch al wat er zou gebeuren. Het was niet nieuw.'

Na die jaren in het lager buitengewoon onderwijs veranderde Lies van school naar een ASO-richting. 'Die verandering was drastisch. Je komt uit een cultuur waar ze je behandelen alsof er iets met je scheelt en je blijft die stempel dragen.'

Lies weet dat de TAVA-praktijken nog steeds gebeuren op die bewuste school: 'Ik ben er nog niet zo lang geleden afgestudeerd en ik ben er onlangs nog geweest. De TAVA-ruimtes waren er nog. In heel mijn lagere schoolcarrière had niemand zich vragen gesteld bij het gebruik ervan. Waarom zou dat nu anders zijn?'

Lies hoopt dat er dringend maatregelen en vooral wetgeving komen voor de TAVA. 'Voor de kinderen die erin hebben gezeten, zijn de gevolgen blijvend. Ik vind het belangrijk dat hier iets aan wordt gedaan.'

Of Lies er zelf iets aan over gehouden heeft: 'Vroeger was ik bang in liften en kleine ruimtes, maar dat heb ik nu gelukkig niet meer.'

Ook Thomas (22) werd als leerling met de TAVA-praktijk geconfronteerd. Thomas zat op internaat en de aanleiding voor een TAVA-sanctie was soms heel banaal. Thomas: 'Een bepaalde map vergeten op je kamer was soms al genoeg. Ik was zogezegd lastig in de klas en voor ik goed doorhad wat met me gebeurde, werd ik bij mijn handen vastgegrepen en in een soort wurggreep gehouden. Daarna werd ik de TAVA-ruimte binnengeduwd. Die ervaring heeft een grote impact gehad.'

Na die eerste ervaring probeerde hij te ontkomen aan de TAVA-ruimte door zich te verschansen in de toiletten of door hard weg te lopen 'Vaak heb ik mezelf zo urenlang opgesloten zodat ik me kon beschermen en niet naar de TAVA-ruimte zou worden gesleurd.' Volgens Thomas gebeurde het regelmatig bij andere kinderen: 'Elke dag hoorde je kinderen roepen dat ze niet mee wilden naar de TAVA-ruimte.'

Er is volgens Thomas geen emotionele opvolging nadat een leerling in de TAVA-ruimte heeft gezeten: 'Integendeel, de school had als principe: 'Wie niet meewerkt, krijgt een bijkomende straf'. Ik kan me niet voorstellen hoe kinderen die er bijna elke dag inzaten zich nu moeten voelen zonder die emotionele nazorg.' Volgens Thomas is die emotionele ondersteuning net wel enorm belangrijk. 'Het kan gewoon niet dat je als kind wordt opgesloten zonder dat zoiets gevolgen heeft.'

Thomas vindt TAVA-ruimtes alleen nuttig als het kind een gevaar vormt voor zichzelf of voor anderen, maar schoolregels over TAVA zijn doorgaans zo vaag dat er vaak misbruik wordt gemaakt. Thomas: 'Ik had een autismespectrumstoornis en leerkrachten dachten dat ik dat overdreef. Mijn ouders wuifden de verhalen die ik over school vertelde, vaak weg. Ik heb er ook over gesproken met mijn leerlingenbegeleider, maar die negeerde dat. Zelfs een schoolpsychiater ging er niet op in en schreef me als dertienjarige antidepressiva voor.'

Thomas zag de meeste conflicten in de klas ontstaan omdat leerlingen om wat voor reden ook soms eens niet willen meewerken. 'De leerkracht krijgt dan het gevoel dat hij of zij de controle verliest en

roept de hulp in van begeleiders om je naar de TAVA te sturen. De TAVA heeft echt een enorme impact. Leerlingen die altijd goedlachs en positief waren, werden cynisch en verbitterd.'

In het schoolreglement van de bewuste school van Thomas staat het concept TAVA wel vermeld. Alleen wordt nergens uitgelegd wat dat juist inhoudt of wat de school ermee bedoelt. 'Ouders stonden dus ook niet stil bij een klein zinnetje in een schoolreglement en ze kenden het begrip TAVA zelfs niet', zegt Thomas. 'Ik ben er zeker van dat veel ouders gewoon niets weten van de praktijk. Mijn school verbloemde het door tegen ouders te zeggen dat 'hun zoon of dochter problemen heeft', maar dat ze hem of haar in een isolatieruimte opsluiten, vertelden ze niet. 'Vorig jaar sprak ik nog mensen die recent op dezelfde school afstudeerden. Daardoor ik weet dat die praktijken nog steeds gebeuren.' Thomas zegt dat hij vandaag nog altijd nerveus wordt in kleine ruimtes en dat hij het niet leuk vindt wanneer iemand zijn polsen of handen aanraakt.

Experts

Criminoloog Johan Deklerck (KU Leuven) zegt dat TAVA-ruimtes bij een bestraffingscultuur horen en gebruikt worden uit onmacht. Deklerck: 'Je hoort aan de naam TAVA, Totale Afzondering Van Aanmoediging, wat de doelstelling is. Die afkorting wordt niet consequent ingevuld. Het kan ook Totale Afzondering Van Anderen of Aandacht zijn.'

'Meestal zijn TAVA-ruimtes zeer kale, gewatteerde en prikkelarme ruimtes zodat leerlingen zich niet fysiek kunnen verwonden. De ruimte heeft zachte wanden, geen radiator, geen water, geen scherpe randen enzovoort. Ze zien er dus vaak nogal eender uit. Ik heb ze gezien in de gehandicaptenzorg, in de psychiatrie, in de jeugdzorg, in gesloten instellingen in de jeugdzorg en in gevangenissen. In de gevangenissen is het gewoon een betonnen hok met alleen een matras. Een ruimte die in zijn extremen het meest tot de verbeelding spreekt.'

TAVA-ruimtes hebben volgens de criminoloog ook niet één heldere doelstelling: 'Je ziet aan de brede woordenschat - isolatiecel, afzonderingsruimte, separeerruimte, prikkelarme ruimte, stille ruimte, rustruimte - dat veel doelen door elkaar lopen. Het zijn allemaal variaties op hetzelfde thema. Vaak is het tot rust komen, soms is het fysiek beschermen, pedagogisch beschermen en soms is het therapeutisch bedoeld. Maar één van die doelstellingen is ook bestraffing.'

In de meeste gevallen is een TAVA-ruimte in de enge zin helemaal niet nodig, vindt Deklerck. 'In extreme gevallen kan het soms wel nuttig zijn om iemand even tot rust te brengen of tegen zichzelf te beschermen. Het gebruik van een TAVA-ruimte kan alléén als de relatie begeleider-patiënt of leraar-leerling daardoor niet verbroken wordt. Een leerling moet zeker gerust worden gesteld.' Volgens Deklerck kan het schadelijk zijn als dat laatste niet gebeurt: 'Dan krijg je gemakkelijk traumatische ervaringen. Mensen die langdurig in een heel bestraffende schoolcultuur hebben gezeten, zijn daar vaak door getekend.'

Deklerck vindt dat scholen over hun gebruik van TAVA-ruimtes zouden moeten rapporteren, bijvoorbeeld bij het Kinderrechtencommissariaat of de onderwijsinspectie. 'Als je TAVA-ruimtes gebruikt, zouden een aantal zaken geregistreerd moeten worden. Welke leerling, welke omstandigheden, welke reden, hoe lang, begeleidende maatregelen, nazorg, enzovoort.'

De structuur van orde en gezag op scholen is ten opzichte van vroeger grondig veranderd volgens Deklerck. 'De oude gezagsmodellen werken niet meer. De mondigheid van leerlingen is enorm toegenomen en het respect voor het beroep van leerkrachten is sterk gedaald. Dat maakt dat het spontane gezag en ook het ontzag dat daar mee samenhang eigenlijk verdwenen zijn. Het is een enorme uitdaging om op een andere manier om te gaan met leerlingen.'

'Je hebt nu een andere vorm van gezag', zegt Deklerck. 'Vroeger was gezag verticaal. Je had de leerlingen, daarboven de leerkracht en daarboven de schooldirecteur. Nu loopt dat horizontaal. Leerkrachten weten niet altijd goed wat ze daarmee moeten doen. Wie daar wel mee om kan gaan, is relationeel vaardig en verzeilt niet in een opbod van straffen en dreigen. Uit onmacht iemand in een TAVA-ruimte opsluiten, is dus nooit goed.'

Volgens pedagoge Ine Thys (UC Leuven-Limburg) zijn scholen zoekende naar de juiste manier om te kunnen omgaan met zogenaamde time-outs, waar TAVA als begrip in feite bij behoort. 'De complexiteit van gedrag van leerlingen neemt toe. Scholen hebben niet meer altijd een concreet antwoord op die uitdaging', zegt Thys.

Vorig jaar begeleidde ze een onderzoek van haar studenten over time-outs in scholen in het buitengewoon onderwijs. Ine Thys: 'Die studenten hadden al een bachelordiploma en studeerden voor het bijkomende diploma bachelor-na-bachelor buitengewoon onderwijs. In die opleiding staan ze gedurende een jaar twee dagen per week in een werkomgeving en daar was hun onderzoek op gebaseerd.'

Daaruit bleek dat het gebruik van TAVA-ruimtes sterk uiteenloopt. Zeven van de veertien onderzochte Limburgse scholen hebben zo'n ruimte. Thys: 'Dat kan een klein klaslokaal zijn dat heel kaal en prikkelarm is gemaakt of een ruimte met alle meubilair in de vloer vastgeschroefd. Dan heb je ook nog ruimtes met matten tegen de muur en op de vloer, bijna zoals een isoleercel in de psychiatrie.' Twee van de zeven scholen met een TAVA-ruimte gaven toe dat ze de ruimte soms op slot te doen. In één bepaalde school werden kinderen soms tot twee uur lang opgesloten.'

Thys vindt dat TAVA-ruimtes niet goed gebruikt worden wanneer kinderen er onder dwang in gestopt worden. 'Het kan eventueel wel met wederzijdse toestemming. Een leerkracht moet daarover in dialoog gaan met zowel de leerling als met zijn of haar ouders.'

'In ons onderzoek hebben we ook heel sterk gemerkt dat er in scholen veel onduidelijkheid bestaat rond de terminologie. Als je het woord time-out uitspreekt tegen zeven verschillende mensen, zullen ze dat misschien alle zeven verschillend interpreteren. Time-out kan ook in een rustig hoekje in de klas zelf zijn. Achter een scherm bijvoorbeeld.'

Thys maakt nogmaals de vergelijking met de psychiatrie. 'Een patiënt moet te allen tijde contact kunnen leggen met de buitenwereld of er moet altijd iemand bij de patiënt zijn. Voor een deel zou je die richtlijnen naar het onderwijs kunnen vertalen.' Want volgens Thys is het echt nodig dat die richtlijnen er komen. 'Ik zou er zelfs voor pleiten dat TAVA-ruimtes niet thuishoren in het onderwijs. Maar dan moet er eerst een antwoord komen op probleemgedrag en hoe dat met preventie kan worden opgevangen.'

Koepels

De onderwijskoepels Katholiek Onderwijs Vlaanderen en GO! kennen uiteraard TAVA. Maar cijfers over het aantal TAVA-ruimtes of het precieze gebruik ervan zijn er niet. De koepels zijn wel vragende partij voor een duidelijke wetgeving en beklemtonen dat ze voor een humaan beleid op scholen willen zorgen.

Tom Vermeulen, pedagogisch begeleider bij Katholiek Onderwijs Vlaanderen, legt uit: 'Je hebt twee soorten pedagogische maatregelen ter beveiliging en bescherming van de leerling. Ten eerste: structurele maatregelen, regels die op iedereen van toepassing zijn. Daarnaast zijn er ook situationele en individuele maatregelen zoals tijdelijk in een veilige ruimte zitten als zelfbescherming. Ook medicatie kan worden gezien als situationele maatregel.'

'Het gebruik van een veilige ruimte kan enkel indien er geen communicatie met de leerling meer mogelijk is, bijvoorbeeld omdat de leerling door een bewustzijnsvernauwing gedrag vertoont dat zo verregaand is dat de veiligheid van zichzelf of anderen niet meer gegarandeerd kan worden.'

Volgens Vermeulen moeten ouders vooraf goed weten dat zo'n veilige ruimte gebruikt kan worden. Ook de leerlingen moeten geïnformeerd zijn en achteraf de kans krijgen om te reflecteren en eventueel klacht kunnen indienen. 'De procedure moet strikt toegepast worden, ik denk bijvoorbeeld aan registratie en informeren van de leidinggevende van de school.'

Vermeulen wijst er nog op dat de scholen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen autonoom zijn om TAVA-ruimtes te gebruiken. 'De scholen die we kennen die het toepassen zijn allemaal van buitengewoon onderwijs.'

Marianne De Paduwa, hoofddeskundige Onderwijs-Welzijn bij GO!, zegt dat haar onderwijskoepel de term isolatie in principe niet gebruikt. De Paduwa: 'We spreken van vrijheidsbeperkende maatregelen. Die nemen we om twee redenen. Enerzijds hebben we kinderen in het buitengewoon onderwijs die fysieke of meervoudige beperkingen hebben en waarvoor het medisch is aangewezen om ze in bedwang te houden. Daarnaast hebben we leerlingen met gedragsproblemen waarop technieken van vrijheidsbeperking toegepast worden.'

'Omdat er geen wettelijk kader is, hebben wij ons gebaseerd op de welzijnssector en een aantal algemene rechtsbeginselen. We leggen de klemtoon op proactieve en preventieve maatregelen zodat ze zelden moeten overgaan tot vrijheidsbeperkende maatregelen. Er is een stap-voor-stap procedure die ook registratie vergt, zodat mensen zich bewust zijn van hun verantwoordelijkheden tegenover het kind.'

'Als een school een TAVA-ruimte gebruikt, eisen we dat die helemaal beschreven staat in het schoolreglement zodat ouders, leerkrachten en iedereen daar heel goed van op de hoogte zijn', zegt De Paduwa

Vermeulen: 'In ons model van schoolreglement hebben we een passage over het gebruik van veilige ruimtes. Scholen kunnen dat model opvragen en aanpassen naar eigen wens.'

Zowel De Paduwa als Vermeulen kunnen geen cijfers geven over TAVA. Vermeulen: 'Alle scholen registreren, maar niet alle scholen publiceren hun cijfers. Zolang wij werken binnen de aanbevelingen van het Kinderrechtencommissariaat, zien we niet meteen de meerwaarde om die cijfers op te vragen. Ouders moeten bij de inschrijving weten dat er een veilige ruimte is. Daarnaast laat je ouders kennismaken met die ruimte. Op het moment dat de veilige ruimte wordt gebruikt, contacteert de school de ouders. Tot slot hebben ouders de mogelijkheid een klacht in te dienen via een interne klachtenprocedure of via Katholiek Onderwijs Vlaanderen.'

Dat klinkt theoretisch allemaal goed, maar de praktijk die uit de getuigenissen en ook het Limburgse onderzoek blijkt is wel even anders. Uit een vergelijking van een aantal schoolreglementen blijkt bijvoorbeeld dat de maatregelen zoals de TAVA nauwelijks of maar vaagjes zijn vermeld, zowel bij scholen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen als GO!.

GO! en Katholiek Onderwijs Vlaanderen zijn het eens dat er een duidelijke decretale regeling moet komen. Vermeulen: 'Nu is het zo goed mogelijk handelen binnen rechtsonzekerheid. We pleiten om snel een wettelijk kader te ontwikkelen zodat er controle komt en de rechten van de leerling maximaal gegarandeerd worden.' De Paduwa wijst op de verouderde wetgeving: 'Onderwijs loopt achter in dat soort regelgeving.'

Politiek

Freya Van den Bossche (sp.a) specialiseerde zich als Vlaamsparlementslid onder andere in welzijn en jeugdzorg en, meer bepaald ook in de jeugdpsychiatrie waar ook isolatieruimtes worden gebruikt.

Ze vindt dat vrijheidsberovende maatregelen enkel als laatste stap mogen worden toegepast: 'Als er geen alternatieven meer mogelijk zijn en eerder ingrijpen niet tot het gewenste resultaat heeft geleid, waardoor de veiligheid voor zichzelf en anderen niet meer gegarandeerd is, is afzondering soms noodzakelijk.'

De problemen met TAVA in het onderwijs waren haar aanvankelijk minder bekend, maar ze hoopt op actie vanuit de politiek. Ze pleit onder andere voor 'een coherente richtlijn over de toepassingen van vrijheidsbeperkende en vrijheidsberovende maatregelen bij kinderen en jongeren in het buitengewoon onderwijs'.

In 2017 stelde Van den Bossche aan Onderwijsminister Hilde Crevits (CD&V) een schriftelijke vraag over welke vrijheidsbeperkende maatregelen er worden toegepast in het (buitengewoon) onderwijs in Vlaanderen en wat de regelgeving zegt over isolatie. 'De onderwijsregelgeving bevat geen bepalingen over het isoleren van leerlingen in het buitengewoon onderwijs', was de repliek.

*Om privacyredenen zijn Lies en Thomas schuilnamen